

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора Руденко Лілії Миколаївни на дисертацію Дробіт Лілії Ришардівни “Особливості мотивації учіння дітей з розладами аутистичного спектру”, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 психологія

Ступінь актуальності теми дослідження. Обрана авторкою тема дисертаційного дослідження заслуговує на увагу, а її актуальність, зважаючи на необхідність вдосконалення і розвитку в Україні роботи з людьми з розладами розвитку та інвалідністю, повноцінного їх включення у суспільство та покращення методів роботи з даною категорією осіб, є беззаперечною. В основному в переважаючій більшості дітей з порушеннями розвитку, зокрема дітей з аутизмом, виникають проблеми з адаптацією та соціалізацією при зміні одного освітнього середовища на інше, властиво найчастіше під час переходу з дошкільної форми освіти до початкової школи. Одним з найвагоміших факторів успішної адаптації дітей до нових навчальних умов є формування у них мотивації учіння. Дане питання та шляхи його розв'язування є гостро актуальними в даний період часу як щодо усієї групи дітей з особливими освітніми потребами та інвалідністю, так особливо щодо дітей з аутизмом як найбільш комплексним порушенням розвитку. Це пов'язано насамперед з тим, що цей стан характеризується порушенням соціальної комунікації та соціальної взаємодії, наявністю повторюваних зразків поведінки, стереотипних видів діяльності та вибіркового інтересів, які характеризуються незвичною інтенсивністю. Ці чинники є перешкодою правильному і гармонійному розвитку особистості і чинять вагомі перешкоди як у процесі пристосування до нових умов навчання, так і у процесі соціалізації та соціальної адаптації в цілому. Особливого гостро ця проблема постає у світлі того, що за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, кількість дітей з порушеннями розвитку неухильно зростає. В зв'язку з цим, в першу чергу, постає завдання по

вирішенню проблеми роботи над формуванням мотивації учіння починаючи з раннього віку. Мотивація учіння є важливою частиною соціального інтелекту та забезпечує становлення дитини як особистості, активної участі у соціальному житті, здатності адаптуватися до нових умов, зокрема при переході на різні рівні освіти.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки. Дисертація, актуальна за своєю тематикою, виконана в межах пріоритетного напрямку вітчизняної психологічної науки. Вона логічно за своєю назвою і змістом вписується у комплексну тему науково-дослідних робіт Львівського національного університету імені Івана Франка “Психолого-педагогічні засади корекційного навчання і реабілітації осіб з порушеннями розвитку та інтеграційні аспекти підготовки фахівців до роботи в системі спеціальної освіти та в умовах інклюзії” (номер державної реєстрації НДР: 0117U001406).

Достовірність та новизна одержаних результатів. Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших комплексних спеціальних наукових досліджень мотивації учіння у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектру. У результаті проведеного дослідження сформульовано основні положення і висновки, яким притаманні елементи наукової новизни. Серед основних з них можна визначити:

1. Дисертанткою розроблено структурну модель розвитку мотивації учіння у дітей з аутизмом;

2. Базуючись на теоретичні досліджень мотивації учіння, сформоване цілісне змістове наповнення її компонентів з точки зору вікового підходу, враховуючи специфіку перебігу розвитку дітей з розладами спектру аутизму;

3. Визначено взаємозв'язок розладів аутистичного спектра та мотивації учіння у дітей дошкільного віку з даним порушенням;

4. Розроблено нові практично орієнтовані підходи до розвитку мотивації учіння у дітей з аутизмом;

5.Визначено психолого-педагогічні умови ефективного формування мотивації учіння у дітей дошкільного віку з аутизмом.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що:

запропонована нова структурна модель розвитку мотивації учіння, що може становити основу психолого-педагогічних програм, спрямованих на підвищення рівня мотивації учіння у дітей з розладами аутистичного спектру; розроблено методику дослідження особливостей мотивації учіння дітей дошкільного віку з аутизмом, що допоможе спеціалістам бачити особливості перебігу психічних процесів у дитини з аутизмом, що, в свою чергу, посприятиме її успішній соціалізації та допоможе адаптуватися до умов нового освітнього середовища;

проведена робота по напрацюванню схем ефективної взаємодії та роботи спеціалістів з батьками дітей з аутизмом, щоб батьки і фахівці творили єдину команду, яка буде злагоджено і професійно працювати в інтересах всебічного і послідовного розвитку дитини.

Результати, отримані внаслідок проведення дослідження, можуть використовуватися для підготовки нових фахівців та у системі підвищення кваліфікації спеціалістів відповідного профілю, зокрема у вивченні таких дисциплін як «Технології психокорекційної роботи з дітьми з аутизмом», «Спеціальна психологія», «Педагогічна психологія», «Патопсихологія», «Психологія особистості», «Соціальна психологія», «Психологічний супровід дитини в інклюзивному просторі», спеціальних курсах та семінарах по даній тематиці та ін. Результати дослідження використовуються в практичній роботі установ та організацій, що підтверджується відповідними документами: Громадська організація «Товариство Рідна Кольпінга » м. Львів (довідка № 2-06/172-1 від 08.05.2018 р.), ЗДО № 165 (довідка № 2-06/59-1 від 19.03.2018 р.), Корекційно-розвивальний центр громадської організації «Системна допомога дітям з аутизмом «Маленький принц» м. Києва (довідка № 2-06/187-1 від 14.05.2018 р.).

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях.

Основні наукові положення і висновки дисертації відображено в наукових статтях, з яких одна в закордонному виданні, тезах доповідей. Кількість і зміст друкованих праць дисертантки відповідають вимогам п. 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація містить анотацію, вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, додатків. Дисертаційне дослідження оформлено відповідно до встановлених Вимог оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40. Структура дисертації Л. Р. Дробіт відповідає логіці дослідження, поставленій меті та завданням. Анотація дисертації відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом її змісту, в якій представлено основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконану авторкою роботу. Дисертація написана державною мовою на достатньому науковому та літературному рівні. У першому розділі описано теоретичне наукове підґрунтя для формування мотивації учіння. Мотивація залежить від зовнішніх та внутрішніх чинників, які можуть впливати тут і тепер або мати певні передумови (детермінанти), які закладалися цілеспрямовано або випадково. Залучення особи до дії модифікує мотивацію, що дає можливості для формування і спрямування мотиваційних процесів. Учіння має важливе значення для дітей з аутизмом дошкільного віку, оскільки перед дітьми в цей період стоять особливі завдання. Також описано порушення мотивації, зокрема мотивації учіння у дітей з аутизмом. Особливості розвитку психічної сфери описував ряд авторів - К. О. Островська, В. М. Синьов, Д. І. Шульженко, Т. В. Скрипник. Так, К. О. Островська зазначає, що «психологічна картина аутистичних розладів може набувати різноманітних форм – від дитини з низьким рівнем інтелекту, яка не розмовляє і є дезадаптованою, до вибірково обдарованої зі специфічними інтересами і «дорослим» мовленням. Первазивність цього захворювання передбачає зміни у всіх психічних сферах –

перцептивній, інтелектуальній, мовленнєвій, емоційній, вольовій, поведінковій тощо». Тобто, внаслідок порушень, пов'язаних з наявністю у дитини аутизму, змінюється структура мотивації – відмінності у психічних процесах, таких як відчуття і сприймання, особливості емоційної та вольової сфери, які притаманні при наявності аутизму у дитини, визначають структуру мотивації, мотиви та спосіб реакції на них дитини з аутизмом. Так, у критеріях діагностики аутизму за ДСМ-5 відзначаються: стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії, обмежені, повторювані зразки поведінки, інтереси чи діяльність та ці симптоми мають призводити до істотних порушень у соціальній, професійній та інших важливих сферах функціонування. Аутистичний розлад – важка форма патології психічного розвитку з соціальними, комунікативними, мовленнєвими, регуляторними порушеннями. Спектр аутистичних порушень – це багатоманітний різновид, відмінностей, відхилень і порушень, центральним і спільним для яких є порушення соціальної інтеграції та небажання (навіть острах) аутичних людей вступати в будь-який контакт із суспільством, зокрема зі своїм оточенням. Залежно від рівня аутизму дитина буде потребувати розвитково-корекційних занять, психологічної допомоги, соціальної адаптації та підготовки до інклюзивного навчання. Тобто, діти з аутизмом мають перед собою більше поставлених завдань і власне мотивація учіння є тим ресурсом, який допомагає використати особливості дитини з аутизмом для оптимізації процесу їх виконання. В другому розділі описане проведення емпіричної частини дослідження. Дослідження включало проведення констатувального та формувального експериментів. Для проведення дослідження використовувалися сучасні дієві науково обгрунтовані методи дослідження, що добре зарекомендували себе в Україні та закордоном. Специфіка даної роботи і потреба комплексного та міждисциплінарного аналізу теми зумовили синергетичне використання різноманітних підходів та методів дослідження. За результатами дослідження у дітей з аутизмом дошкільного віку було виявлено такі особливості: переважно низький мотивації учіння та середній рівні розвитку поведінкового компоненту, в той час як у переважної більшості дітей дошкільного віку з нейротиповим розвитком ці показники мають високий і

середній рівні. Найменш сформованими виявились такі мотиваційні якості як уважне слухання співрозмовника; усвідомлення та адекватна оцінка соціального контексту ситуації та регуляція поведінки відповідно до ситуації; гнучкість та вміння підлаштовуватись під вимоги, поставлені навчальним середовищем, особливо всупереч власному бажанню. В процесі дослідження було встановлено три рівні сформованості мотивації учіння. Дана інформація дає поштовх і напрямки для вибору шляхів розробки розвиваючих програм, які мають формувати та спрямовувати розвиток компонентів мотивації у дошкільнят з аутизмом, що покликані викликати і спрямувати розвиток таких навиків: спільна увага; усвідомленість своїх дій, мотивів, емоцій; прагнення виявляти ініціативу в навчальній діяльності та відповідно прогнозувати розвиток подій. У третьому розділі описано Теоретично обґрунтована, розроблена та апробована модель формування мотивації учіння у дітей з аутизмом, що охоплює такі напрямки роботи: 1) психологічну діагностику; 2) змістовний етап; 3) процесуальний етап; 4) моніторинг психологічної корекції дитини з аутизмом. Зазначені напрями об'єднано у трьох блоках: діагностичному, змістовому, моніторинговому, які виконують інтегративну, організаційно – корекційну, та оцінювальну - рефлексивну функцію.

Особливостями реалізації кожного з напрямків психологічної допомоги є дотримання виокремлених завдань, принципів й умов проведення психологічної корекції дитини з аутизмом в дошкільній установі із використанням конкретних методів та вправ. За показниками, отриманими внаслідок, які показали вагомі зміни, проведення формувального експерименту в експериментальній групі та відсутності критичних змін у контрольній групі (в тому числі не помічено негативних наслідків чи тенденцій), виокремлено основні чинники ефективності психологічної роботи з дітьми з аутизмом у дошкільній установі. Такими є: активізація пізнавальних психічних процесів; розвиток мотивації учіння, розумового розвитку, навичок емоційного самоконтролю, прогнозу, зороворухової координації. Подолання порушень у цих трьох сферах сприятиме підвищенню рівня мотивації учіння дітей з аутизмом

та зниженню рівня аутизму, що засвідчує дієвість розробленої програми формування мотивації учіння дітей дошкільного віку.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Відзначаючи високий науковий рівень проведеного дослідження, варто висловити окремі зауваження та побажання:

1. В теоретичному дослідженні робота містить багато наведених поглядів, підходів та оцінок різних дослідників, які, на наш погляд, потрібно було б чіткіше пов'язати з авторськими оцінками та узагальненнями, зокрема як приклад розгляд структури мотивації учіння.

2. Варто було б детальніше зупинитися на теоретичній моделі мотивації учіння у дітей з аутизмом.

3. Для визначення рівня розвитку інтелекту у досліджуваних доцільним було б взяти окрему методику.

4. Список літератури іноземною мовою в дисертації становить 30 джерел. У зарубіжній літературі досить широко розглядається проблема роботи з дітьми з аутизмом, а вивчення більшої кількості публікацій суттєво збагатило б дисертаційне дослідження.

5. У роботі трапляються стилістичні неточності та граматичні огріхи.

Слід зазначити, що зауваження загалом не впливають на якість дослідження, яке є цілісним і завершеним, має наукову новизну та практичну значущість.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дана робота є оригінальною науковою працею, яка містить власні ідеї і напрацювання дисертантки. Тексти інших авторів використовуються виключно як цитати для повноти наукового розкриття теми.

Загальний висновок. Дисертація виконана на високому теоретичному і методологічному рівні, містить вирішення важливої для сучасної спеціальної психології проблеми. Аналіз дисертаційної роботи та опублікованих наукових

праць дозволяє зробити висновок, що дисертація Дробіт Лілії Ришардівни “Особливості мотивації учіння дітей з розладами аутистичного спектру” повністю відповідає вимогам “Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 р. (зі змінами і доповненнями, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 283 від 03 квітня 2019 р.), Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. “Про затвердження вимог до оформлення дисертації” (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України № 759 від 31 травня 2019 р.), а її авторка, Дробіт Лілія заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 “Психологія”.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри спеціальної психології

та медицини факультету спеціальної

та інклюзивної освіти

Національного педагогічного університету

імені Михайла Драгоманова,

доктор психологічних наук, професор

